

Jazyková koloniální politika v bývalé Německé jihozápadní Africe¹

Elizaveta Getta (Praha)

COLONIAL LANGUAGE POLICY IN THE FORMER GERMAN SOUTH WEST AFRICA

The article deals with German colonial language policy and linguistic research carried out in the territory of Namibia during its time as a German colony. Since the language issue was one of the most challenging topics for both Germans and the indigenous population, a significant effort was made to establish substantial language training facilities. German colonists had the opportunity to attend the Seminar for Oriental Languages in Berlin and they received financial support from the government for their commitment to study. The local population learned the German language and culture, attending special courses under the auspices of missionaries. One of the most famous missionaries was Heinrich Vedder, who made a huge contribution to research on the Nama people, exploring their language and culture. Many contrastive linguistics textbooks were published, showing differences between the respective grammar and lexical systems. Another important attempt to support multilingualism was made by professional journals containing comprehensive information about new findings made in South West Africa.

KEYWORDS

German South West Africa, linguistic research, education, missionaries, colonialism

KLÍČOVÁ SLOVA

Německá jihozápadní Afrika, jazykový výzkum, výuka, misionáři, kolonialismus

DOI

<https://doi.org/10.14712/23366591.2019.2.5>

1. ÚVOD

Zajímavou kapitolou v dějinách kolonizace Afriky je role němčiny ve vzájemné komunikaci mezi německými kolonizátory a domorodým obyvatelstvem v bývalé Německé jihozápadní Africe, dnešní Namibii. Jihozápadní Afrika se dostala pod správu Německého císařství v srpnu 1884. Němci zde prostřednictvím komisařů opírajících se o bezpečnostní jednotky vládli až do r. 1915, kdy byla kolonie obsazena Jihoafrickou unií. V r. 1990 se území definitivně osamostatnilo pod názvem Namibie. Šlo o jedinou německou kolonii, kde se němečtí osadníci usazovali ve větším počtu, a to kvůli těžbě mědi a diamantů a hlavně pak možnosti získat zemědělskou půdu (Klíma, 2012, s. 207–259).

¹ Tento příspěvek vznikl v rámci realizace projektu Grantové agentury UK č. 268218 (Tlumocení mezi německými kolonialisty a místním obyvatelstvem v Namibii v době, kdy byla německou kolonií) řešeného na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze.

OPEN ACCESS

Neuplynulo ani třicet let od vzniku Namibie, kdy němčina přestala být oficiálním jazykem, přesto se však užívání tohoto jazyka omezilo už jen na německy mluvící komunity, které v něm komunikují zejména v osobním styku. Kulturní vliv kolonizátorů je v Namibii značně patrný dodnes. Projdeme-li se například přístavním městem Swakopmund, překvapí nás ryze německá architektura, německy psané názvy ulic či typicky německé pokrmy v nabídce téměř každé restaurace.

Jednou z výzev, které po vzniku kolonie její německá správa čelila, byla nutnost efektivní jazykové komunikace s místním obyvatelstvem a kulturního porozumění. Z archiválií vyplývá, že si němečtí kolonizátoři dobře uvědomovali důležitost úspěšné komunikace a na danou potřebu reagovali zaváděním odpovídajících opatření. Během výzkumného pobytu v Namibii jsem našla mnoho pozoruhodných pramenů dokládajících jejich snahu o bilaterální jazykové vzdělávání i lingvistický výzkum. V následujících oddílech bude popsána jednak organizace výuky, na základě níž si Němci domorodé jazyky osvojovali, včetně jejího honorování a testování, jednak výuka němčiny poskytovaná domorodcům. Spolu s praktickou výukou probíhal i výzkum domorodých jazyků, zejména ze strany misionářů. Známou postavou mezi nimi byl Heinrich Vedder, jemuž je věnován samostatný oddíl. Krátce jsou zmíněny i snahy o vytvoření „koloniální němčiny“.

2. JAZYKOVÉ PŘÍPRAVA NĚMECKÝCH ÚŘEDNÍKŮ A DŮSTOJNÍKŮ

Sami Němci měli možnost naučit se domorodé jazyky v rámci Semináře orientálních jazyků, jenž probíhal v Berlíně. Jednalo se o půlroční kurz, kde si zejména úředníci a důstojníci, kteří plánovali své působení v koloniích, osvojovali nutné jazykové i kulturní znalosti a také praktické dovednosti nezbytné pro život v jižní Africe. Výuka se konala na tehdejší Friedrich-Wilhelms-Universität (dnes Humboldtova univerzita) od poloviny října do poloviny března a kromě z názvu vyplývajících orientálních jazyků se zde vyučovaly jazyky jižní a východní Afriky.

V rozvrhu semináře,² který se konal mezi léty 1901–1902, figuruje celkem 35 učitelů, mezi nimiž najdeme členy královské akademie věd, knihovníky, a hlavně specialisty na jeden konkrétní jazyk — arabštinu, čínštinu, angličtinu, ale i novořečtinu, španělštinu či svahilštinu. Uvedeno tu bylo i několik kantorů se zaměřením na hygienu v tropických oblastech, pěstování a zpracování tropických rostlin nebo ekonomické poměry kolonizovaných oblastí. Seznam čítá 208 přihlášených, přičemž jde zejména o studenty či absolventy práv, filology, poručíky, učitele, lékaře nebo obchodníky. Zatímco lekce orientálních jazyků měly stanovený pevný rozvrh, u jihoafrického domorodého jazyka herero (hererština) se měl konkrétní čas konání určit po individuální domluvě zájemců s učitelem. Jazykové lekce pro začátečníky se konaly téměř denně a trvaly 60–90 minut, kurzy pro pokročilé a hodiny reálií měly menší časovou dotaci. Probíhaly zpravidla jednou až třikrát týdně. Nelze nezmínit rovněž výuku angličtiny, jež se dělila do tří kurzů praktických cvičení. Jejich náplň závisela

2 National Archives of Namibia, Code: ZBU, Storage unit: 2020, File: W.I.c.1 — *Seminar für orientalisme Sprachen in Berlin 1899*, document number 5

na tom, zda si student přeje znát jazyk pouze na komunikační úrovni, nebo se jedná o aspiranta na poskytování tlumočnických služeb. Téměř u všech jazyků byl také k dispozici praktický seminář k analýze veřejných a osobních dokumentů.

Z výroční zprávy,³ která hodnotila pět uplynulých let od založení semináře v roce 1887, se kromě bilance dosažených cílů a návrhů na zefektivnění výuky dozvídáme řadu informací o fungování a organizaci dané instituce. Do kurzů se zájemci měli možnost přihlásit vždy jednou ročně, a to před 15. říjnem, tedy začátkem zimního semestru. Podmínkou pro přijetí do kurzů bylo předložení životopisu, maturitního vysvědčení či studijního průkazu. Dále studenti museli uvést, který jazyk si přejí naučit a za jakým účelem, čemuž se pak výuka podřizovala — někteří se potřebovali pouze dorozumět během výkonu svého koloniálního úřadu v kolonii, jiní aspirovali na post tlumočnicka, nebo se plánovali věnovat výzkumu domorodých kultur. Maximální počet účastníků v jednom kurzu byl stanoven na dvanáct. Pro zájemce z řad nestudujících platily jiné podmínky. Ti museli řediteli semináře kromě životopisu doručit potvrzení o tom, že pro úspěšné absolvování kurzu disponují dostatečnými kognitivními předpoklady. Zápisné do semináře činilo 20 marek, což byl příspěvek na provoz univerzitní knihovny, jenž mohl být za určitých (ve zprávě blíže nespecifikovaných) okolností dotyčnému vrácen, odročen či odpuštěn. Taktéž měli studující možnost požádat ředitele semináře o semestrální stipendium ve výši 300 marek, jež se většinou udělovalo těm, kteří již alespoň jeden semestr výuky úspěšně absolvovali. V dokumentu se dále uvádí, že mladí obchodníci měli nárok až na 400 marek za půl roku, neboť „se v důsledku výuky nemohli věnovat prodeji zboží zákazníkům“.

Na potenciální tlumočnický se vztahovaly přísnější vstupní podmínky. Kromě všeobecného vzdělání zde byla nutností vynikající znalost angličtiny a francouzštiny, včetně idiomatické stránky obou jazyků. Prověřovaly se nejen studijní předpoklady zájemců, ale i jejich dispozice pro pozdější práci s jazykem ve službě Německé koloniální říši. Za nevhodnější kandidáty pro tlumočnické školení se proto považovali studenti práva, složivší alespoň jednu zkoušku ve svém oboru. Při výběru byl důraz kladen i na fyzickou stránku potenciálního tlumočnicka, protože jej čekal delší pobyt v klimaticky nepříznivé oblasti. Statná postava a splněná vojenská služba byly nutností, neboť se předpokládalo, že dotyčný bude na území příslušné kolonie působit nejméně deset let od vykonání závěrečné zkoušky v semináři.

Ta probíhala po ukončení druhého roku studia a v přihlášce student kromě jazyka, jenž byl předmětem studia, uváděl své dosavadní studijní výsledky a životopis v angličtině, francouzštině a naučeném jazyce. Ředitel semináře pak rozhodoval o připuštění ke zkoušce, jež prověřovala, zda kandidát splnil cíl výuky, či nikoliv. Skládala se z písemné a ústní části, přičemž při nesplnění prvního kola se druhé nekonalo. Písemná část obsahovala oboustranný překlad mezi cizím jazykem a němčinou, dále pak slohovou/klauzurní práci na vybrané téma z reálií příslušné koloniální oblasti. Na obě části byla vyhrazena doba maximálně čtyř hodin, kandidát nesměl používat žádné učební pomůcky a nacházel se pod dohledem komise. Ústní zkouška trvala při-

3 *Geheimes Staatsarchiv Preußischer Kulturbesitz*, I. HA Rep. 208 A, Nr. 209: *Anstellung und Verwendung von Dolmetscher-Eleven (Dolmetscher-Aspiranten) im Sprachendienst des Auswärtigen Amtes*, Bd. 1, 1887–1893.

bližně dvě hodiny, přičemž částečně probíhala v studovaném cizím jazyce. Ihned po skončení se komise usnesla na celkovém výsledku zkoušky, který v případě jejího složení měl tři stupně: zkouška složena / dobře složena / složena s vyznamenáním. V případě neúspěchu měl kandidát možnost druhého pokusu. Poplatek za připuštění ke zkoušce činil 60 marek. Zkušební komise se skládala z předsedy, jímž byl nejčastěji ředitel semináře, dále pak dvou či více pruských ministrů zodpovídajících za vzdělávací systém a taktéž několika učitelů příslušných jazyků. Usnášela se společně, na základě většinového principu. Pokud byly hlasy vyrovnané, rozhodl hlas předsedy.

Kromě jazykové výuky se ve zprávě píše i o jiných činnostech, jež byly rovněž v kompetenci semináře. Jazykoví odborníci se například celoročně věnovali překladům. Jednalo se o práci na různorodých dokumentech, jež bylo nutné vyhotovovat v několika jazykových verzích — v němčině i příslušných domorodých jazycích. Honorář se určoval po domluvě ředitele semináře s překladatelem. Některé dokumenty však seminář k překladu nepřijímal, a to z důvodu příliš vysoké zodpovědnosti za správnost převodu.

V závěru dokumentu najdeme návrhy na zlepšení a zefektivnění činnosti semináře. Vynikají zde zejména dva hlavní požadavky: zaprvé se z důvodu stále rostoucí poptávky po tlumočnických navrhuje jejich zaměstnání u vrchního soudu (Kammergericht) již během studia v semináři. Zadruhé je žádoucí začít s jazykovou výukou co nejdříve, neboť „*mladý organismus si na exotické podnební podmínky v koloniích zvyká nejlépe*“. Studenti práv by tak mohli v semináři začít studovat ihned po imatrikulaci ve svém oboru s tím, že po dvou letech složí zkoušku z jazyka a po úspěšném absolvování první státnice z práva se už přihlásí o službu u pruského ministerstva zahraničí.

3. ODMĚŇOVÁNÍ ZA JAZYKOVOU PŘÍPRAVU A TESTOVÁNÍ JEJÍCH VÝSLEDKŮ

Kromě návštěvy seminářů měli úředníci a důstojníci možnost naučit se jazyk přímo v koloniálních obvodech, kde pracovali. Výuka jazyka byla bezplatná, dokonce dotyčným za jejich ochotu učit se nový jazyk náležely odměny, i když se o jejich udělování i výši vedly dlouhé diskuse, patrné z dobové oficiální korespondence.⁴ Od původního plánu vyplácet finanční podporu všem zájemcům se postupně přecházelo k udělování odměny na základě předem stanovených podmínek, které se dosti proměňovaly. V dopise, odeslaném dne 10. 2. 1896 z Keetmanshoopu do provinčního hejtmanství ve Windhoeku,⁵ se píše jednak o tom, že by se měli koloniální úředníci osvojování domorodých jazyků věnovat více než dříve, jednak odesílatel navrhuje honorovat pouze „*obzvlášť zdatné výkony*“.

4 National Archives of Namibia, Code: ZBU, Storage unit: 0249, File: B.I.qu.1 — *Prämien für die Erlernung von Eingeborenen-sprachen. Annahme von Dolmetschern. Generalia 1896, document number 19*

5 National Archives of Namibia, Code: ZBU, Storage unit: 0249, File: B.I.qu.1 — *Prämien für die Erlernung von Eingeborenen-sprachen. Annahme von Dolmetschern. Generalia 1896, document number 11*

V korespondenci mezi státním sekretářem Říšského koloniálního úřadu v Berlíně a guvernérem ve Windhoeku (duben 1913)⁶ se píše o tom, že Říšská finanční správa odmítla uvolnit prostředky na prémie pro všechny návštěvníky jazykových kurzů. Důvodem je statut jazykových znalostí jakožto „jedné z podmínek pro vykonávání postu v koloniálním území“. Jako další argument se zde zdůrazňuje možnost bezplatného přihlášení do Semináře orientálních jazyků (poplatky zmiňované v předchozí kapitole tehdy zřejmě hradila říšská vláda). Z fondu se tedy mohou poskytovat prostředky pouze na podporu úředníků, kteří „na základě svých znalostí domorodých jazyků dokázali něco mimořádného“. Odesílatel zde proto vyzývá adresáta ke společné domluvě na kritériích pro udělování odměn, přičemž se stanoviskem Říšské finanční správy souhlasí — „prémie se budou vyplácet jen při prokázání pokročilých znalostí a zvládnutí idiomatiky“. Nejde sice o snadno měřitelnou veličinu, odesílatel však podotýká, že ve většině případů jsou úřady v koloniálních obvodech schopny posoudit jazykovou úroveň dotyčného, a pokud ne, poslouží k tomu zkouška na konci orientálního semináře.

Jak testování cizojazyčných vědomostí v kolonii probíhalo, se můžeme dozvědět z pramenů Církevního archivu ve Windhoeku. Tady se nacházejí protokoly ze zkoušek, které konali němečtí duchovní, jako například bratr Rust, jehož testování trvalo od konce května do začátku června 1913. Celá zkouška⁷ se konala v jazyce nama (namaštině) a skládala se ze čtyř částí: výklad vybrané náboženské tematiky, překlad nepřipraveného textu, zodpovězení 42 otázek z namské gramatiky a kázání. Jak plyne z protokolu, jež zpracovala Evangelická mise, bratr Rust při zkoušce obstál. „V první části se důraz kladl především na srozumitelnost a jednoduchost výkladu, v překladu prokázal bohatou znalost namské slovní zásoby, na otázky odpovídal pohotově.“

Odměny se netýkaly pouze Němců, kteří se rozhodli domorodé jazyky naučit, ale i jejich učitelů. Dle smlouvy mezi vedením Semináře orientálních jazyků v Berlíně a domorodým učitelem⁸ se v zájmu efektivity jazykového vzdělávání kladl značný důraz na to, aby byl pro každý cizí jazyk vedle německého učitele k dispozici rodilý mluvčí, jenž by byl za své služby odpovídajícím způsobem honorován. Ve zmíněné smlouvě se nejprve píše o 150 markách, které dotyčnému náležely ještě před vyplutím do Berlína. Tato částka sloužila k přípravě na pobyt a nákupu patřičného vybavení. Dále měl domorodý učitel nárok na uhrazení samotné cesty do Berlína a zpět, která představovala plavbu na lodi a jízdu vlakem v oddělení třetí třídy. Jakmile domorodec dorazil do Berlína, byl mu vyplacen příspěvek na oblečení ve výši 250 marek. Měsíční plat činil 130 marek, z nichž se však 30 odvádělo na financování stravného a bydlení. Pokud domorodý kantor splnil všechny ve smlouvě stanovené podmínky, vedl svědomitě výuku, respektoval pokyny vedení i svého němec-

6 National Archives of Namibia, Code: ZBU, Storage unit: 0249, File: B.I.qu.1 — *Prämien für die Erlernung von Eingeborensprachen. Annahme von Dolmetschern. Generalia 1896*, document number 17

7 Namibia Church Archives, II. 8.7 — *Sprachexamen 1912/13, Sprachexamen Br. Rust*, document number 2

8 National Archives of Namibia, Code: ZBU, Storage unit: 2020, File: W.I.c.1 — *Seminar für orientalische Sprachen in Berlin 1899*, document number 21

kého učitelského kolegy, obdržel po návratu do kolonie odměnu ve výši 600 marek a k tomu 90 marek na uhrazení příprav na zpáteční cestu. Vedení semináře si vyhrázovalo právo při zanedbávání povinností domorodce kdykoliv propustit bez nároku na zmíněných 600 marek.

4. VÝUKA NĚMČINY PRO DOMORODCE

Výuka jazyků — především němčiny (ale i angličtiny) — se realizovala taktéž na druhé straně, tedy u domorodců. Misionářské školy tu byly zřizovány ještě před příchodem kolonizátorů. V dopise odeslaném z Halle dne 11. 11. 1897 na ministerstvo zahraniční⁹ výbor Evangelické mise popisuje cizojazyčnou výuku na půdě misionářských škol v koloniích. Dané instituce měly charakter křesťanských základních škol, jež se kromě náboženské tematiky zaměřovaly na výuku takzvané „Volkssprache“, tedy národního jazyka. Členové výboru zde odmítají návrh na vedení výuky pouze v němčině, i když ve srovnání s domorodými jazyky stojí na vyšší úrovni, což dokládají například bohatší literární tradicí. Dle autorů dopisu však právě obstojná znalost mateřštiny tvoří základní předpoklad pro osvojení jakéhokoliv cizího jazyka: „Snahu naučit domorodce bez základního vzdělání němčině považujeme za hrubé porušení pedagogických zásad, neboť tím místo efektivního humanitního vzdělávání vzniká jen povrchní výcvik, který je odrazující a kulturně nepříznivý.“ Dle autorů vzniká v důsledku tohoto povrchního jazykového školení „řádoby evropský domorodý proletariát, jenž se vyznačuje svou povýšeností, náročností a vznětlivostí“.

Výsledkem násilného zavádění němčiny na úkor mateřštiny je tedy politická, kulturní a náboženská nestálost. Tento postup členové Evangelické mise zavrhnou i v územích, kde kvůli přílišné jazykové roztržičnosti výuka v každém domorodém jazyce není možná. Situace si žádá jednotného jazyka výuky, musí se jím však stát jeden z jazyků místních. Německá vláda by zároveň neměla pouze vyvíjet tlak na misionáře, aby co nejdříve zavedli němčinu do misionářských škol, nýbrž úředníci sami se musejí začít vzdělávat v domorodých jazycích, čímž si u místního obyvatelstva získají větší důvěru. Jelikož říšská vláda výuku němčiny finančně podporovala a trvala na tom, aby v misionářských školách nahradila domorodé jazyky, navrhuje výbor Evangelické mise kompromis: finanční podpora se bude udělovat pouze v případě, že žáci vedle znalosti němčiny prokáží svou erudovanost v mateřštině. Výše popsany názor zastává i profesor Warneck, jenž v jednom ze svých dopisů¹⁰ němčinu na pozici výukového jazyka „v každém případě odmítá“. Zároveň zde vyjadřuje své rozhořčení nad formou, kterou německá vláda své požadavky vyjadřuje: „Mise by neměla být do zavedení němčiny nucena, nýbrž o to slušně požádána. Je třeba koloniální radě

9 National Archives of Namibia, Code: ZBU, Storage unit: 0994, File: J.X.b.1 — *Förderung der Kenntnis der Deutschen Sprache unter den Eingeborenen und Beihilfen dazu. Generalia 1898, document number 11*

10 National Archives of Namibia, Code: ZBU, Storage unit: 0994, File: J.X.b.1 — *Förderung der Kenntnis der Deutschen Sprache unter den Eingeborenen und Beihilfen dazu. Generalia 1898, document number 14*

poslat dopis, vyložit v něm principy misionářského školského vzdělávání a pokusit se o vzájemnou dohodu.“

O fungování misionářských škol se dozvídáme hlavně z dobových žádostí o finanční příspěvky na podporu vzdělávací činnosti v kolonii. Člen Rýnské mise Heinrich Vedder takto 30. 10. 1908 německého guvernéra ve Windhoeku prosil o financování učebních pomůcek.¹¹ Ve svém dopise ale zároveň zmiňuje snahu o to, aby se výuka konala převážně v němčině za účelem dosažení co největší efektivity. Dané rozhodnutí svědčí o změně postupu oproti předešlé korespondenci z roku 1897, kdy se tento postup považoval za absolutně nevyhovující. Co danou změnu vyvolalo, lze odhadovat jen těžko. V úvahu přichází role časového odstupu, odlišných metod Evangelické a Rýnské mise a v neposlední řadě také závislost na finanční podpoře, která byla poskytnuta jen při dodržování požadavků císařské vlády. Kromě německého jazyka si domorodci osvojovali počty, geografii příslušných oblastí a německou historii. Není tedy velkým překvapením, že se frekventantům nejlépe ze všech předmětů dařila právě němčina, jak se píše v uvedeném psaní.

V dopise z 26. 7. 1908, který byl odeslán císařskému guvernérovi ve Windhoeku,¹² se již podrobně popisuje plán výuky němčiny. Lekce se konaly v letních měsících, šest dní v týdnu (kromě neděle) od šesti do sedmi hodin večer. Počet žáků ve třídě činil přibližně 18 až 24. Pocházeli z různých kmenů, přičemž nejvíce zde byli zastoupeni Damarové, zbytek tvořili Hotentoti, Hererové a zřídka také Ovambové. Výuka probíhala i v zimních měsících, kvůli kratším dnům se však přesouvala na dobu od dvou do tří hodin odpoledne. I počet frekventantů se snižoval, a to až na deset, neboť většina musela v zimě pracovat pro své pány, kteří je na výuku nebyli ochotni uvolnit. Domorodci se na kurzech němčinu učili zcela od základů, v dopise odesílatel například považuje osvojení psacího a tiskacího písma za obdivuhodný pokrok. Ten nebyl samozřejmostí hlavně kvůli časté absenci některých účastníků.

Po přechodu území bývalé kolonie pod správu Jihoafrické unie se ve školách i státních orgánech začala prosazovat zejména angličtina a afrikánština. Němčina sice spolu s nimi tvořila trojici úředních jazyků až do roku 1990, její vliv byl však postupně oslabován, až se zdejší Němci naučili afrikánštinu či angličtinu (Klein, 1984, s. 43–60).

5. MISIONÁŘSKÉ PŮSOBNÍ: HEINRICH VEDDER

Jak již bylo zmíněno výše, za jednoho z nejvýznamnějších badatelů zabývajících se namaštinou lze považovat misionáře Heinricha Veddera, jenž prohlásil, že „žádný most není tak pevný jako most mezi cizími jazyky“ (Kuntze, 1982, s. 120). Sehrál značnou

11 National Archives of Namibia, Code: ZBU, Storage unit: 0994, File: J.X.b.2 — *Förderung der Kenntnis der Deutschen Sprache unter den Eingeborenen und Beihilfen dazu. Specialia 1898, Missionsschulen: Evangelische*, document number 126

12 National Archives of Namibia, Code: ZBU, Storage unit: 0994, File: J.X.b.2 — *Förderung der Kenntnis der Deutschen Sprache unter den Eingeborenen und Beihilfen dazu. Specialia 1898, Missionsschulen: Evangelische*, document number 140

OPEN ACCESS

roli při vzdělávání domorodců, původním vzděláním to byl tkadlec hedvábí, který jakožto člen Rýnské mise v roce 1903 přišel do Německé jihozápadní Afriky, kde později zanechal veliký přínos v oblasti lingvistiky, historie a etnografie. V lednu 1910 podnikl cestu na misionářskou farmu s názvem Gaub na severu území, kde žil spolu s křovácími kmeny a poznával způsob jejich života. Díky své znalosti namaštiny se s místními dorozuměl a dokázal proniknout do jejich způsobu života. Vedderův výzkum byl motivován hlavně snahou poskytnout těmto lidem šanci podílet se na okolním dění a odčinit tak hříchy, které byly na tomto kmeni po staletí páčány. Byl vynikajícím znalcem nejen řady domorodých jazyků, ale také způsobu života místních kmenů. Dokázal jim porozumět a vést s nimi rozhovor, během kterého se dozvídal cenné informace o jejich kultuře i jazyce, aby je mohl předat dalším generacím (Moritz, 1994, s. 16). Pořizoval cenné nahrávky pomocí přístroje s názvem Parlograph (podobný fonografu), jehož hlavní funkcí je zachycení a fixace mluveného slova. V žádosti o pořízení dané pomůcky, která byla odeslána dne 25. 9. 1912 z Grootfonteinu do Windhoeuku,¹³ autor uznává, že se nejedná o levnou záležitost, Vedder je však tou „správnou osobou, která bude poctivě pořizovat kvalitní a důvěryhodné nahrávky“.

Z domorodých jazyků se Vedder nejvíce věnoval namaštině, kterou zpracovává ve svých gramatických a lexikologických pracích. Na tomto místě za zmínku nepochybně stojí dopis, jež misionář odeslal 29. 10. 1909 ze Swakopmundu do Windhoeuku s poděkováním za možnost poskytnout guvernérovi svůj rukopis gramatiky namaštiny,¹⁴ již během několika měsíců vytvořil na zakázku po přednesení příspěvku na misionářské konferenci ve stejném roce (Moritz, 1994, s. 17). Především však Vedder v dopise referuje o svém novém filologickém výzkumu, který jej přivedl k „nadmíru zajímavému výsledku, a to že i začátečník může po osvojení několika exaktních lexikálních pravidel tvořit v namaštině nová slova, přičemž se jedná o vlastnost příznačnou pouze pro tento jediný jazyk“. Po konstrukci slov si ale dotyčný musí dohledat jejich význam. Dle Veddera se v případě namaštiny jedná o jazyk do té míry prastarý a konzervativní, že aspiruje na podobný statut mezi africkými jazyky, jako zaujímá sanskrt mezi jazyky indoevropskými. Vedder tak usuzuje z řady prastarých lexikálních výpůjček, které v namaštině našel a z nichž se dokonce dají tvořit celé věty (podobně jako v angličtině ze slov anglosaských). Dané výpůjčky údajně pocházejí se semitských jazyků — arabštiny, hebrejštiny aj.

Kromě Namů se Vedder (1923) zajímal o kmen Damarů, s nímž přišel do kontaktu v horách Otaviberge nedaleko zmíněné farmy Gaub. Zde tehdy Damarové žili v naprosté izolaci před okolním světem, z níž jen zřídka vyčnívali. Dle Veddera si ale právě díky tomu zachovali své staré písně, v nichž se tradovaly ještě prastaré formy domorodého jazyka — damara (Moritz 1994, s. 19). Dle dřívějších domněnek Damarům svůj jazyk vnutili právě Namové. Toto tvrzení však Vedder vyvrací a vysvětluje (ibid.): „Namové svůj jazyk z velké části ztratili, přijali ale jazyk damara a ten pak obohatili cizími slovy. Proto Damarové dodnes nazývají Namy ‚Naman‘, tedy ‚ti, kteří

13 National Archives of Namibia, Code: ZBU, Storage unit: 2019, File: W.I.b.2 — *Sprachen der Eingeborenen. Specialia 1912*, document number 1

14 National Archives of Namibia, Code: ZBU, Storage unit: 2019, File: W.I.b.4 — *Sprache der Naman und Bergdaman 1909*, document number 4

mluví cizím jazykem, avšak Namové samotní si říkají ‚Khoi-Khoi‘, tedy ‚praví/původní lidé.‘ Etymologicky pozoruhodný je rovněž namský výraz pro Křováky, jež se zde označují jako Sanové. Vedder na základě slovtvorných zákonů, které si vyvodil, hledá prapůvod tohoto výrazu ve slově „Saban“, které spojuje se sábskou civilizací. Ta žila na jihu Arabského poloostrova již v šestém století před Kristem a v Africe těžila zlato. To podle něj potvrzuje stáří namaštiny a výpůjčky ze semitských jazyků dostávají rovněž své opodstatnění. Z etymologie se podle Veddera dá odvodit i původní způsob života daného kmene. Základ zmíněného slova zní „saba“ a znamená „s rozvahou a pozorností/v zápalu něco číst ze země“, z čehož Vedder usuzuje, že Sanové možná byli kdysi otroky, pracujícími ve zlatých dolech nebo na diamantových polích. Po skončení lodních výprav pak zůstali na jihu kontinentu. V závěru dané úvahy Vedder poznamenává, že „staré kresby i nápisy Křováků mají jednoznačně hlubší význam, bylo by však příliš odvážné tvrdit, že je jedná o záznamy sábských zlatokopů“.

Další paralelu mezi jihoafrickými kmeny a obyvateli jihu Arabského poloostrova Vedder nachází u dr. Carla Peterse (1856–1918), jež prosazuje ideu („Ophir-Theorie“), že je třeba onu „zlatou zemi“ Ofir zmiňovanou v Bibli hledat právě na východě Afriky. Autor svou hypotézu dokazuje na poznámkách Herodotových a archeologických objevech, které naznačují, že přibližně tisíc let před Kristem punské a sábské kmeny spolu s Izraelci těžili zlato v Africe, o čemž vypráví rovněž Kniha královská. Vedder dále píše, jak zajímavé je pozorovat postupné odchylky namaštiny od vypracovaných slovtvorných zákonů v závislosti na vzdálenosti od oblasti, kde žijí Damarové. Za měsíc po odeslání dopisu Vedder publikoval svou další práci s názvem „Semitische Lehnworte in der Namasprache“ (Semitské výpůjčky v namaštině). Není cílem této zprávy posuzovat adekvátnost Vedderových závěrů, ani to, jak obstojí ve světle novějších výzkumů. Jde nicméně o osobnost, která je neodmyslitelně spjata s historií této oblasti.

6. DALŠÍ PUBLIKAČNÍ A VÝZKUMNÁ ČINNOST

Namaštině se ve svých pracích věnovali i jiní autoři. Jedním z nich byl i misionář Johannes Olpp, který svou verzi namské gramatiky vydal v roce 1917 (Moritz 1994, s. 18). Ještě před začátkem Vedderova misijního působení Olpp, po dvaceti letech práce, v roce 1888 publikuje Nama-Deutsches Wörterbuch (Namsko-německý slovník), v jehož předmluvě objasňuje okolnosti vzniku daného díla. V případě tohoto slovníku dle autorových slov nemůže jít řeč o zpracování veškeré slovní zásoby, zrovna tak jako o zcela správném řazení výrazů do lexikografických hnízd. Jako důvod uvádí skutečnost, že slovník tvořil zcela samostatně bez jakýchkoliv dalších spolupracovníků. Beze zbytku obsáhnout slovní zásobu namaštiny nelze také proto, že je díky svým slovtvorným zákonům, na nichž později vystavěl jedno ze svých děl Vedder, schopna generovat nová a nová slova (Olpp 1888, s. 2). Jedno z úskalí slovníku dle autora představuje rovněž fonetická stránka, neboť namaština, stejně jako celá skupina ostatních kojsanských jazyků, vyniká mlaskavkami, jež se velmi komplikovaně ve slovníku označují. Jak uvádí sám Olpp, „mlaskavky je možné se naučit pouze při poslechu

rodilého mluvčího a praktickém nácviku, výhodou pro správné zvládnutí výslovnosti je také přítomnost hudebního sluchu u dotyčného“.

Kromě publikací o gramatice a lexikologii se v německé koloniální říši od roku 1910 vydával odborný Časopis pro koloniální jazyky, jehož cílem bylo, jak zaznělo dne 24. 1. 1913 na přednášce vydavatele, prof. Meinhofa, v Hamburku,¹⁵ „publikovat práce malého rozsahu o afrických jazycích a tímto způsobem zachránit do budoucna cenné rukopisy“. Časopis vědcům poskytoval možnost dozvědět se v ucelené formě o tom, jaká lingvistická témata se kde zpracovávají, zahrnoval informace o bibliografii, informoval o nových publikacích a knihách. Kromě toho časopis svým čtenářům zprostředkoval přehled o zvycích, právu, kultuře i náboženství domorodců, což bylo přínosné zejména pro misionáře a úředníky působící v kolonii. Heinrich Vedder, o němž byla řeč výše, byl jedním z přispěvatelů do daného periodika. Mezi prameny Namibijského státního archivu se nalézají také exemplář jiného časopisu, publikovaného již roku 1895, tedy rok po vzniku Německé jihozápadní Afriky.¹⁶ Vycházel v Berlíně a kromě afrických jazyků se zaměřoval také na jazyky oceánské, neboť jedna z německých kolonií se rozkládala na ostrovech dnešní Papuy-Nové Guineje. Ze zpracovávaných studií lze jmenovat například „Arabský element ve svahilštině“ či „Jazykové poměry v Kamerunu“.

Výzkum domorodé kultury se promítl i do oblasti písma, o čemž svědčí dopis odeslaný dne 12. 9. 1912 z královské stenografické sbírky v Drážďanech do Windhoeku,¹⁷ ve kterém odesílatel prosí o poskytnutí materiálu pro výzkum domorodého písma pro největší odbornou knihovnu a sbírku k danému tématu. Císařskou vládu konkrétně žádá o zodpovězení následujících otázek: 1. Čím domorodci píší? Perem, štětcem, nebo něčím jiným? 2. Na co domorodci píší? Na papír, palmové listy, či dřevo? 3. Jak vypadá písmo domorodců? Zároveň autor dopisu požaduje zaslání vzorků psacího náčiní, podkladu a také ukázek autentického písma na dopisech, novinách, anebo ve školních sešitech. Jak je uvedeno v dopise, „všechny tyto věci jsou natolik laciné, že se jim doteď zvláštní pozornosti nedostávalo. Pro výzkum historie písma jsou však nadmíru důležité, zvláště pak pro tuto kolekci, jež se považuje za jedinou seriózní sbírku na světě věnující se danému tématu. V německých muzeích se nacházejí nejrůznější artefakty z kolonií, mezi nimi však nic, co by souviselo s písmem či psacími nástroji“. Na závěr autor dopisu vyjadřuje ochotu drážďanské knihovny císařské vládě ve Windhoeku poskytnout učební pomůcky pro nácvik německé stenografie, která je údajně v německých koloniích málo známá. Bylo by nepochybně zajímavé si přečíst reakci příjemce na dané psaní, bohužel se však mezi archiváliemi Namibijského státního archivu žádný podobný pramen nenachází.

15 National Archives of Namibia, Code: ZBU, Storage unit: 2019, File: W.I.b.2 — *Sprachen der Eingeborenen. Specialia 1912*, document number 2

16 National Archives of Namibia, Code: ZBU, Storage unit: 2019, File: W.I.b.1 — *Sprachen der Eingeborenen. Generalia 1894*, Band 3

17 National Archives of Namibia, Code: ZBU, Storage unit: 2019, File: W.I.b.2 — *Sprachen der Eingeborenen. Specialia 1912*, document number 3

7. ÚVAHY O VYTVOŘENÍ „KOLONIÁLNÍ NĚMČINY“

Za zmínku nepochybně stojí i pokus o vytvoření zjednodušené jazykové formy němčiny, kterou by si domorodci byli schopni osvojit co nejrychleji a nejjednodušeji. Počáteční plán naučit Němce domorodým jazykům, aby se výhledově mohli obejít bez tlumočnicka, očekávané výsledky nepřinesl a již v hodnotící zprávě z roku 1904¹⁸ se koloniální rada shodla na tom, že z důvodu velkého počtu používaných domorodých jazyků bude jednodušší, pokud se role obrátí. Novým cílem se tedy stává plošné zavedení němčiny jakožto univerzálního komunikačního jazyka v kolonii. Krátce po dekolonizaci, 15. 2. 1916, profesor Schwörer v dopise¹⁹ prezentuje svůj nápad na vytvoření takzvané „Kolonialdeutsch“ (koloniální němčiny). Ve svých lingvistických pracích se zabýval výzkumem jazykových jevů, jež domorodcům při osvojování němčiny činily největší obtíže. Z těch pak vznikla idea takzvaného „Umgestaltung“, tedy přestavby gramatických pravidel tak, aby tato nová verze z němčiny učinila „jazyk mezinárodního styku“ a přispěla k rozšíření německého vlivu. Poměrně záhy dostal autor dopisu kladnou reakci a svolení vydat učebnici s názvem „Kolonial-Deutsch“. Publikace obsahovala následující kapitoly: gramatika, syntax, výslovnost a psaná forma, které byly rozděleny do dalších podkapitol (například v případě gramatiky se jednalo o klasifikaci dle jednotlivých slovních druhů). Lexikální část obsahovala soupis slov, jež si dotyčný musel přeložit do svého mateřského jazyka a následně osvojit. Slova byla rozdělena do dvou úrovní, první čítala nejpoužívanější výrazy pro začátečníky, druhá představovala náročnější lexikum. Na konci publikace se nacházely modelové jazykové situace, v nichž se domorodec při komunikaci s Němcem mohl pravděpodobně ocitnout. Jako příklad jmenujme „Rozhovor bělocha s domorodcem“ nebo „Na hodině němčiny“. Celkem učebnice obsahovala 62 stran.

Hlubší zájem o zavedení jakéhosi „německého esperanta“ se odráží v záznamu z přednášky profesora Adalberta Baumanna v Mnichově.²⁰ Baumann tehdy mluvil o „nové, snadné světové němčině“, která měla sloužit především pro účely mezinárodního obchodu, ne náhodou se ostatně přednáška konala v mnichovském sdružení obchodníků. Pravděpodobně nejpozoruhodnější je však samotný způsob, jak byl záznam přednášky zpracován z hlediska grafemické stránky. Jazykové zjednodušení se totiž promítlo i na úroveň hláskovou, a to tak, že se slova směla psát foneticky, tedy jak je dotyčný slyšel. Pro lepší demonstraci dané změny se v takzvané „Laut-Schrift“ (fonetické písmo) sepsal i celý obsah přednášky. Motivací k danému zjednodušení

18 Bundesarchiv Dienststelle Berlin, Archivsignatur: R 1001/6881, Titel: *Sammlungen und Veranstaltungen für die Kolonien*, Laufzeit: März 1893, Aktenzeichen: KA VII Innere Angelegenheiten, Unterlagenart: Sachakte

19 Bundesarchiv Dienststelle Berlin, Archivsignatur: R 1001/6877, Titel: *Sprachenfragen in den Kolonien*. — *Einführung der deutschen Sprache als Verkehrssprache*, Laufzeit: Nov. 1904 — Nov. 1916, E. Schwörer, *Kolonial-Deutsch. Vorschläge einer künftigen deutschen Kolonialsprache in systematisch-grammatikalischer Darstellung und Begründung*. München 1916

20 Bundesarchiv Dienststelle Berlin, Archivsignatur: R 1001/6877, Titel: *Sprachenfragen in den Kolonien*. — *Einführung der deutschen Sprache als Verkehrssprache*, Laufzeit: Nov. 1904 — Nov. 1916, A. Baumann, *Weltdeutsch (Orient-Deutsch)*. München, 1916

se dle slov autora staly obtíže vyvolané výraznými odlišnostmi mezi grafemickou a fonetickou stránkou němčiny. Například pro vyslovení dlouhého „i“ se v německé ortografii užívá celkem pěti způsobů — „i, ie, ieh, ih, y“. Kromě popsaného problému těžkosti dále vyvolává především soustava tří členů: „der, die, das“ vyjadřujících gramatické rody podstatných jmen. Jejich užívání však nekoresponduje s rody přirozenými, pravidla nepodléhají téměř žádným klasifikacím, nedají se tedy ani systematizovat. Autor proto navrhuje redukci trojčlenné soustavy na pouze jeden člen „der“ pro číslo jednotné a „die“ pro číslo množné. Z dalších problematických aspektů němčiny, které se na přednášce probíraly a jejichž zjednodušení řečník navrhuje, lze uvést formy minulých časů sloves nebo synonymické řady, jejichž významové rozdíly jsou velmi tenké a vhodnost použití se objasňuje jen velmi těžko. S většinou popsaných obtíží souhlasí i Daria Šemberová, jež v Berlíně vyučuje němčinu pro migranty z Afriky. Obzvláště problematické je prý osvojení psané stránky jazyka, a to z důvodu, který už začátkem dvacátého století na své přednášce popisoval profesor Baumann.

Němčina, ani její zjednodušená koloniální varianta se později v Namibii neprosadila. V roce 1981 byla na pozici jediného úředního jazyka vybrána angličtina. V úvahách se vycházelo z kritérií, jež měla dle některých publikací ryze politický charakter: jednotnost, přijatelnost, věda a technika, panafricanismus, komunikační rozšířenost, OSN. „Extrémně důležité aspekty, jako například jednoduchost pro naučení nebo autenticita namibijské kultury, však při rozhodování zohledněny nebyly“ (Brock-Utne — Holmarsdottir, 2001, s. 305). Na druhou stranu, autor jiné analyzované publikace (Maho, 1998, s. 166–169) rozhodování namibijské vlády tak kriticky nenahlíží.

8. ZÁVĚR

Jak je z dostupných zdrojů patrné, jazykový aspekt sehrál v Německé jihozápadní Africe velmi důležitou roli, i když ještě při zasedání koloniální rady na podzim roku 1894²¹ se shromáždění shodlo na relativní zaostalosti Německa ve výuce jazyků oproti ostatním koloniálním velmocím. Nejdelší tradici v daném ohledu tehdy mělo Holandsko, které zavedlo opatření pro školení koloniálních úředníků již v roce 1825, přičemž většina vzdělaných Holanďanů kromě své mateřštiny ovládala francouzštinu a angličtinu. Fungovala zde tříletá koloniální škola, zakončená zkouškou z dějin, zeměpisu, náboženství, kultury, práva a domorodých jazyků. Francouzi za účelem výuky domorodých jazyků zřídili studijní program, jenž následoval po ukončení bakalářského vzdělání. Pro úředníky, kteří se v koloniích plánovali uplatnit v oblasti práva, platily přísnější studijní podmínky a kromě jazyků tu byl důraz kladen také na vojenský výcvik. Nejjednodušší systém institucionálního vzdělání měla pravděpodobně Velká Británie, která zavedla speciální školu pouze pro svou největší kolonii — Indii, přičemž v závěrečné zkoušce se prověřovaly znalosti bengálštiny, tamilštiny, maráth-

21 *National Archives of Namibia*, Code: ZBU, Storage unit: 0249, File: B.I.qu.1 — *Prämien für die Erlernung von Eingeborenen-sprachen. Annahme von Dolmetschern. Generalia 1896*, document number 2

štiny či barmštiny. Německo tedy po zhodnocení mezinárodní situace učinilo ve výuce a výzkumu jazyků značný pokrok. Dnes je však situace v Namibii poněkud jiná. Jediným úředním jazykem je angličtina, sloužící jako hlavní komunikační prostředek v mezinárodním kontextu. Ne všichni obyvatelé ji ale ovládají a v případě jiných evropských jazyků jsou na tom o poznání hůře. Za obzvláště výstižný příklad považují zkušenost sociálních pracovníků z azylového domu Friendly Heaven ve Windhoeku. Zdejší personál sice většinu domorodých jazyků ovládá, jakmile se sem ale pro pomoc obrátí například francouzsky hovořící klientky, nezbyvá nic jiného, než doufat, že pomůže Google překladač.

LITERATURA

- BAUMANN, J. (1967): *Mission und Ökumene in Südwestafrika, dargestellt am Leben und Werk Dr. Hermann Heinrich Vedder*. Leiden: Brill.
- BROCK-UTNE, B. — HOLMARSOTTIR, H. B. (2001): The Choice of English as a Medium of Instruction and Its Effects on the African Languages in Namibia. *International Review of Education*, 47, 3–4, s. 293–322.
- KLEINZ, N. (1984): *Deutsche Sprache im Kontakt in Südwestafrika: Der heutige Gebrauch der Sprachen Deutsch, Afrikaans und Englisch in Namibia*. Wiesbaden: Franz Steiner Verlag.
- KLÍMA, J. (2012): *Dějiny Afriky: Vývoj kontinentů, regionů a států*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- KUNTZE, L. (1982): *Was hält Euch denn hier fest? Lebensgeschichten aus Südwestafrika/Namibia*. Windhoek: S. W. A. Wissenschaftliche Gesellschaft.
- MAHO, J. F. (1998): *Few People, Many Tongues: The languages of Namibia*. Windhoek: Gamsberg Macmillan Publishers.
- MORITZ, W. (1994): *Dr. Heinrich Vedder: Vom Ravensberger Seidenweber zum berühmten Afrika-Missionar*. 3. Werther: Selbstverlag.
- OLPP, J. (1888): *Nama-Deutsches Wörterbuch*. Elberfeld: R. L. Friderichs u. Comp.
- VEDDER, H. (1909): *Versuch einer Grammatik der Namasprache*. Swakopmend.
- VEDDER, H. (1923): *Die Bergdama*. 2 Bände. Hamburg: Friederichsen.

ARCHIVNÍ PRAMENY

- Bundesarchiv Dienststelle Berlin, Archivsignatur: R 1001/6877, Titel: *Sprachenfragen in den Kolonien. — Einführung der deutschen Sprache als Verkehrssprache*, Laufzeit: Nov. 1904 — Nov. 1916, E. Schwöner, *Kolonial-Deutsch. Vorschläge einer künftigen deutschen Kolonialsprache in systematisch-grammatikalischer Darstellung und Begründung*. München 1916
- Bundesarchiv Dienststelle Berlin, Archivsignatur: R 1001/6877, Titel: *Sprachenfragen in den Kolonien. — Einführung der deutschen Sprache als Verkehrssprache*, Laufzeit: Nov. 1904 — Nov. 1916, A. Baumann, *Weltdeutsch (Orient-Deutsch)*. München, 1916.
- Bundesarchiv Dienststelle Berlin, Archivsignatur: R 1001/6881, Titel: *Sammlungen und Veranstaltungen für die Kolonien*, Laufzeit: März 1893, Aktenzeichen: KA VII Innere Angelegenheiten, Unterlagenart: Sachakte.
- Geheimes Staatsarchiv Preußischer Kulturbesitz, I. HA Rep. 208 A, Nr. 209: *Anstellung und Verwendung von Dolmetscher-Eleven (Dolmetscher-Aspiranten) im Sprachendienst des Auswärtigen Amtes*, Bd. 1, 1887–1893.
- Namibia Church Archives, II. 8.7 — *Sprachexamen 1912/13, Sprachexamen Br. Rust*, document number 2

- National Archives of Namibia*, Code: ZBU, Storage unit: 0249, File: B.I.qu.1 — *Prämien für die Erlernung von Eingeborenen-sprachen. Annahme von Dolmetschern. Generalia 1896*, document number 19
- National Archives of Namibia*, Code: ZBU, Storage unit: 0249, File: B.I.qu.1 — *Prämien für die Erlernung von Eingeborenen-sprachen. Annahme von Dolmetschern. Generalia 1896*, document number 11
- National Archives of Namibia*, Code: ZBU, Storage unit: 0249, File: B.I.qu.1 — *Prämien für die Erlernung von Eingeborenen-sprachen. Annahme von Dolmetschern. Generalia 1896*, document number 17
- National Archives of Namibia*, Code: ZBU, Storage unit: 0249, File: B.I.qu.1 — *Prämien für die Erlernung von Eingeborenen-sprachen. Annahme von Dolmetschern. Generalia 1896*, document number 2
- National Archives of Namibia*, Code: ZBU, Storage unit: 0994, File: J.X.b.2 — *Förderung der Kenntnis der Deutschen Sprache unter den Eingeborenen und Beihilfen dazu. Specialia 1898, Missionsschulen: Evangelische*, document number 140
- National Archives of Namibia*, Code: ZBU, Storage unit: 0994, File: J.X.b.1 — *Förderung der Kenntnis der Deutschen Sprache unter den Eingeborenen und Beihilfen dazu. Generalia 1898*, document number 11
- National Archives of Namibia*, Code: ZBU, Storage unit: 0994, File: J.X.b.1 — *Förderung der Kenntnis der Deutschen Sprache unter den Eingeborenen und Beihilfen dazu. Generalia 1898*, document number 14
- National Archives of Namibia*, Code: ZBU, Storage unit: 0994, File: J.X.b.2 — *Förderung der Kenntnis der Deutschen Sprache unter den Eingeborenen und Beihilfen dazu. Specialia 1898, Missionsschulen: Evangelische*, document number 126
- National Archives of Namibia*, Code: ZBU, Storage unit: 2019, File: W.I.b.2 — *Sprachen der Eingeborenen. Specialia 1912*, document number 3
- National Archives of Namibia*, Code: ZBU, Storage unit: 2019, File: W.I.b.2 — *Sprachen der Eingeborenen. Specialia 1912*, document number 1
- National Archives of Namibia*, Code: ZBU, Storage unit: 2019, File: W.I.b.4 — *Sprache der Naman und Bergdaman 1909*, document number 4
- National Archives of Namibia*, Code: ZBU, Storage unit: 2019, File: W.I.b.2 — *Sprachen der Eingeborenen. Specialia 1912*, document number 2
- National Archives of Namibia*, Code: ZBU, Storage unit: 2019, File: W.I.b.1 — *Sprachen der Eingeborenen. Generalia 1894, Band 3*
- National Archives of Namibia*, Code: ZBU, Storage unit: 2020, File: W.I.c.1 — *Seminar für orientalische Sprachen in Berlin 1899*, document number 5
- National Archives of Namibia*, Code: ZBU, Storage unit: 2020, File: W.I.c.1 — *Seminar für orientalische Sprachen in Berlin 1899*, document number 21

Elizaveta Getta | Ústav translátologie, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy |
 Hybernská 3, 110 00 Praha 1
 ORCID ID: 0000-0001-7688-1762
 getta1994@seznam.cz